

УДК 349.6:341.1/8

Вітовська Ірина Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

В даній статті розкривається поняття і значення міжнародної еколого-правової відповідальності в галузі охорони навколишнього середовища та деякі особливості застосування міжнародно-правових санкцій за екологічні правопорушення.

***Ключові слова:** екологічне правопорушення, міжнародна відповідальність, міжнародно-правові санкції.*

Постановка проблеми. Проблеми охорони навколишнього середовища не обмежуються рамками окремих країн або регіонів – вони набули глобального характеру. Необхідність їх вирішення передбачає об'єднання зусиль міжнародного співтовариства, розвиток міжнародної співпраці в цілях охорони навколишнього природного середовища.

Сьогодні загально визнано, що подальше поглиблення екологічної кризи здатне призвести до глобальної катастрофи, яка становитиме загрозу для самого існування людства. Однак заходи, що вживаються для протидії цій небезпеці, залишаються недостатньо ефективними і нескоординованими у міждержавних відносинах, загалом неадекватними.

Суттєвими засобами у зв'язку з цим є міжнародні санкції до суб'єктів міжнародних правовідносин, які вчинили екологічні правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказані проблеми частково досліджували такі вчені, як В. І. Андрейцев, В. П. Балезін, Г. С. Башмаков, А. І. Бобильов, Р. Д. Боголепов, С. А. Боголюбов, В. П. Виноградов, А. К. Голіченков, О. Л. Дубовик, В. Г. Ємельянова, Б. В. Єрофеев, Н. Г. Жаворонкова, Ю. Г. Жаріков, І. Ф. Панкратов, В. В. Петров, Г. Н. Полянська, Б. Г. Розовський, Р. Б. Рюміна, Ю. С. Шемшученко та ін.

Постановка завдання. Однак додаткового наукового дослідження потребують окремі питання міжнародної еколого-правової відповідальності, особливо у частині юридичного закріплення міжнародно-правових санкцій та їх застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародно-правова відповідальність – це юридичні наслідки, які настають для суб'єкта міжнародного права, що порушив діючі норми міжнародного права і свої міжнародні зобов'язання. Одночасно це і один з юридичних засобів забезпечення дотримання цих норм і відшкодування спричинених збитків. Практично всі правові системи світу визнають міжнародно-правову

відповідальність держав, що порушують норми міжнародного права і свої зобов'язання по міжнародних договорах [2, с. 271].

Юридичні наслідки порушення договірних або звичайних норм міжнародного права можуть стосуватись держави-правопорушниці, держави, що потерпіла, або групи держав, або всього міжнародного співтовариства в цілому, а також міжнародних урядових і неурядових організацій.

Підставою міжнародно-правової відповідальності суб'єкта міжнародного права є вчинення ним міжнародного правопорушення.

Міжнародне правопорушення – це дія або бездіяльність суб'єкта міжнародного права, внаслідок чого порушуються норми міжнародного права і міжнародні зобов'язання цього суб'єкта, що допустив неправомірні дії або бездіяльність, що спричиняють іншому суб'єктові або групі суб'єктів міжнародного права, або всьому міжнародному співтовариству в цілому збитки матеріального чи нематеріального характеру [1, с. 683]. При цьому відповідальність виникає, як правило, тільки за наявності причинного зв'язку між протиправною поведінкою (дією) суб'єкта міжнародного права і заподіяними збитками.

Ніякі посилання держави на національні закони і правила у виправданні своєї поведінки, що привела до порушення норм міжнародного права і спричиненню шкоди, недопустимі. Також недопустимі посилання і на незнання норм міжнародного права або на неправильне їх тлумачення, або застосування посадовими особами держави. Практично всі міжнародні правопорушення суб'єктами міжнародного права здійснюються свідомо, навмисно, винно.

Відповідно до положень сучасного міжнародного права, міжнародні правопорушення поділяються на злочини і делікти. Міжнародний злочин – це міжнародно-правове діяння, яке виникає в результаті порушення державою міжнародного зобов'язання, що є основою для забезпечення життєво важливих інтересів міжнародного співтовариства, а його порушення розглядається як злочин перед міжнародним співтовариством в цілому. Відповідно до норм міжнародного права, міжнародні екологічні злочини можуть, зокрема, бути результатом порушення міжнародного зобов'язання, що має важливе значення для захисту навколишнього середовища, – такого, як зобов'язання, що забороняє масове забруднення атмосфери або Морів [5, с. 74].

Оскільки такі злочини мають відношення практично до всього міжнародного співтовариства, держави відповідно до Статуту ООН мають право вживати колективних заходів по їх припиненню.

Отже, злочин міжнародного характеру – це діяння, що має міжнародно-суспільну небезпеку, посягає на інтереси декількох, багатьох або всіх держав. Цілком зрозуміло, що такі дії здійснюються не від імені держави і не посадовими особами держави, проте держава в багатьох подібних випадках могла і повинна була присікти такі злочинні дії, не допустити заподіяння шкоди належному правопорядку і ефективній діяльності державних органів. От чому за деякі злочини міжнародного характеру, вчинені фізичними особами, держава може нести матеріальну або політичну відповідальність (відшкодувати збиток, принести вибачення і ін.).

Інші міжнародні правопорушення (міжнародні делікти) – це протиправні дії, що завдають збитків окремій державі або обмеженому колу суб'єктів міжнародного права. В цьому випадку відносини відповідальності виникають між державою-правопорушником і державою, яка безпосередньо потерпіла, а саме правопорушення досить малозначиме і не зачіпає основ існування держав і націй [4, с. 29].

Існують два види міжнародно-правової відповідальності держав – політична і матеріальна.

Політична відповідальність, як правило, супроводжується застосуванням примусових заходів відносно держави-правопорушника і поєднується з матеріальною відповідальністю. Найбільш поширеною формою політичної відповідальності є реторсії, репресалії, сатисфакція, ресторація, припинення членства або виключення з міжнародної організації, придушення агресора силою, які реалізуються за допомогою застосування санкцій.

Санкції можуть бути застосовані міжнародними організаціями (універсальними і регіональними), групою держав або окремими організаціями. Об'єм і види санкцій залежать від ступеня тяжкості правопорушення і спричиненого збитку.

Наприклад, санкції за посягання на міжнародний мир і безпеку передбачені ст.ст. 39, 41 і 42 Статуту ООН, статутами деяких регіональних організацій.

Санкції, як форма примусу, застосовуються тільки у разі здійснення тяжкого міжнародного злочину. Застосування таких санкцій в інших випадках не можна вважати правомірним, бо, по суті, санкції є реакцією держав (міжнародного співтовариства) на умисне здійснення протиправних дій або умисне спричинення значного збитку. Наприклад, в 90-х роках були введені санкції по відношенню до Іраку після розгрому його збройних сил: Ірак зобов'язаний був відвести свої війська з території Кувейту, йому заборонялося мати ракетну і хімічну зброю; на території Іраку міжнародні інспекції спостерігали за ліквідацією ракетної зброї Іраку, за пересуванням його військ і зброї, і так далі. Цілком зрозуміло, що такі санкції можуть вводитися і здійснюватись за рішенням Ради Безпеки ООН в рамках ст.ст. 41 і 42 Статуту ООН, включаючи економічні і інші санкції, аж до повної економічної блокади, розриву економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, телеграфних, радіо- або інших засобів повідомлення, а також розрив дипломатичних відносин [4, с. 186].

Реторсіями вважаються примусові дії однієї держави спрямовані проти іншої держави, що порушила інтереси першої.

Реторсія може бути тільки відповіддю однієї держави на конкретні ворожі дії іншої держави з метою відновлення порушених прав. До реторсій відносяться: відкликання посла з держави, яка зробила недружній акт; видворення з країни рівного числа дипломатів держави, яка раніше вислала з країни дипломатів першої держави; заборона в'їзду до країни або відміна візитів делегацій тощо.

Репресалії (неозброєні) – це правомірні примусові дії однієї держави проти іншої держави. Репресалії застосовуються в відповідь на неправомірні дії іншої держави з метою відновлення порушеного права. Вони повинні відповідати заподіяному збитку.

Репресалії можуть виражатися в призупиненні або розриві дипломатичних відносин, введення ембарго (заборони) на ввезення товарів і сировини з території держави-порушника та ін.

Сучасне міжнародне право забороняє озброєні репресалії як засіб вирішення суперечок та розбіжностей. Проте, це жодним чином не зачіпає право держави (групи держав) на індивідуальну або колективну самооборону від агресії відповідно до ст. 51 Статуту ООН, на звернення до Міжнародного суду ООН або арбітражу [6, с. 42].

Сатисфакція – це відшкодування державою-порушником постраждалій державі збитків, заподіяних його честі і гідності. Сатисфакція може бути виражена у вигляді офіційного принесення вибачення, висловлювання співчуття, завірення в тому, що подібні неправомірні акції не матимуть місця в майбутньому.

Ресторація, як форма відповідальності, припускає відновлення державою-порушницею колишнього стану якого-небудь матеріального об'єкта (наприклад, відновлення якості і чистоти води, забрудненої з її вини).

Матеріальна відповідальність настає у разі порушення державою своїх міжнародних зобов'язань, пов'язаних із спричиненням матеріального збитку. Вона може бути виражена у формі репарації, реституції і субституції.

Репарації є відшкодуванням матеріального збитку в грошовому виразі, товарами, послугами. Об'єм і вид репарацій, як правило, застосовуються на основі міжнародних договорів. Сума репарацій, в основному є значно меншою від розміру заподіяних збитків.

Реституції – це повернення в натурі майна, неправомірно вилученого і вивезеного воюючою державою з території супротивника.

Субституція – це різновид реституції. Вона є заміною неправомірно знищеного або пошкодженого майна, будівель, транспортних засобів, художніх цінностей, особистого майна і т. ін. [7, с. 23].

Особливою формою політичної відповідальності держав є припинення прав і привілеїв, що випливають з членства в міжнародній організації (позбавлення права голосу, права на представництво, права на отримання допомоги і обслуговування та ін.), і, як крайній захід, – виключення з міжнародної організації.

Висновки. Отже, на сучасному етапі головними і сталими можна вважати: запобігання, скорочення і усунення завданої навколишньому середовищу шкоди різними джерелами; забезпечення екологічно обґрунтованого режиму раціонального використання природних ресурсів; забезпечення комплексного режиму охорони історичних пам'яток і природних резерватів; науково-технічну співпрацю держав у сфері захисту навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел

1. Действующее международное право: в 3 т: учеб. пособие / МИД РФ, МГИМО (Университет) // [сост. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова]. – М. : Изд-во Моск. независимого ин-та междунар. права. – 1997. – Т. 3. – 832 с.
2. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: учебник / И. И. Лукашук – М. : БЕК, 1996. – 368 с.
3. Мазов В. А. Ответственность в международном праве. Проблемы кодификации и прогрессивного развития норм и принципов международно-правовой ответственности / Мазов В. А. – М. : Юрид. лит., 1979. – 152 с.
4. Международное право в документах / [сост. Н.Т. Блатова]. – М. : Юрид. лит., 1982. – 648 с.
5. Проблема окружающей среды в мировой экономике и международных отношениях / [отв. ред. Р. А. Новиков]. – М. : Мысль, 1976. – 152 с.
6. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» / Переклад з англійської: ВГО «Україна. Порядок денний на XXI століття». – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
7. Саидов А. Х. Международное право прав человека: учебное пособие / [отв. ред. Б. Н. Топорнин]. – М.: Академический правовой университет при Ин-те гос-ва и права Российской академии наук, 2002. – 197 с.

Витовская И. В. Особенности международной эколого-правовой ответственности субъектов международного права за правонарушение в отрасли охраны окружающей среды

В данной статье раскрывается понятие и значение международной эколого-правовой ответственности в отрасли охраны окружающей среды и некоторые особенности применения международно-правовых санкций за экологические правонарушения.

Ключевые слова: экологическое правонарушение, международная ответственность, международно-правовые санкции.

Vitovskaya I. V. Features of international ecological responsibility of international legal subjects for offence in industry of guard of natural environment

In this article a concept and value of international ecological law responsibility opens up in industries of guard of environment and some features of application of international law approvals for ecological offences.

Key words: ecological offence, international responsibility, international and law approvals.

